

การวิเคราะห์กรรมในอรรถกถาธรรมบทตามนัยัตินิยม*

An Analysis of Karma in the Dharmapada Determinism

พระปลัดสมหมาย ขนฺติมโน, พระครูศรีปัญญาวิกรม และวิเชียร ชาบุตฺตบุนฺทริก
Phrapalad Sommai Khantimano, Phrakhru Sripanyavikorm and Wichian Chabutbuntharik
วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
Buriram Buddhist Collage, Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: paladsommai.2519@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากรรมในอรรถกถาธรรมบท 2) ศึกษากรรมตามนัยัตินิยมในทางปรัชญา และ 3) วิเคราะห์กรรมในอรรถกถาธรรมบทตามนัยัตินิยมในทางปรัชญา เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาธรรมบท และเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกรรมในอรรถกถาธรรมบทตามนัยัตินิยม จากนั้นได้รวบรวมข้อมูลแล้วนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อให้ได้องค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์

ผลการวิจัยพบว่า

1. กรรมในอรรถกถาธรรมบท เป็นการกระทำที่ประกอบด้วยเจตนาจำแนกออกเป็น 5 ประเภท ได้แก่ 1) จำแนกตามเวลาที่ให้ผล คือกรรมให้ผลในปัจจุบัน กรรมให้ผลในภพหน้า กรรมให้ผลในภพต่อไป และกรรมเล็กให้ผล 2) จำแนกตามการให้ผลตามหน้าที่ คือกรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด 3) จำแนกตามความแรงในการให้ผล ได้แก่ กรรมหนัก กรรมที่ทำมามาก เพื่ออธิบายคาถาที่พระพุทธเจ้าตรัสเรื่องกรรมปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนในธรรมบท 4) จำแนกตามลักษณะอาการแสดงออก 5) จำแนกตามคุณภาพของกรรม
2. หลักนัยัตินิยมในทางปรัชญา คือแนวคิดทางปรัชญาที่เชื่อว่า เหตุการณ์ทั้งหมดที่เกิดขึ้นนั้น ถูกกำหนดอย่างสมบูรณ์โดยสาเหตุที่เกิดขึ้นก่อนหน้า ซึ่งสภาวะที่เกิดขึ้นในปัจจุบันนั้นถูกกำหนดโดยสภาวะที่เกิดขึ้นก่อนหน้า แต่เนื่องจากแนวคิดนี้ก็เป็นแค่เพียงแนวคิดหนึ่ง ซึ่งในความเป็นจริงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านั้น ไม่จำเป็นต้องมีเหตุการณ์ซ้ำรอยเดิมเกิดขึ้นตามมาเสมอไป แต่สามารถเกิดผลลัพธ์ตามมาที่แตกต่างออกไปจากเดิมได้

*ได้รับบทความ: 13 กันยายน 2566; แก้ไขบทความ: 20 ธันวาคม 2566; ตอรับตีพิมพ์: 20 ธันวาคม 2566
Received: September 13, 2023; Revised: December 20, 2023; Accepted: December 20, 2023

3. วิเคราะห์กรรมในอรรถกถาธรรมบทตามนิตินิยมในทางปรัชญาพบว่า กรรมในอรรถกถาธรรมบทเป็นการกระทำที่มีเจตนา และให้ผลตามเจตนา บุคคลใดทำกุศลกรรมย่อมได้รับสุข มีสุขคติเป็นที่ไป บุคคลใดทำอกุศลกรรมย่อมได้รับทุกข์ มีทุกข์คติเป็นที่ไป ทำดีย่อมได้รับผลดี ทำชั่วย่อมได้รับผลชั่ว ทฤษฎี นิตินิยมเชื่อว่า การกระทำทุกอย่างของมนุษย์เป็นไปตามโชคชะตาถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า นิตินิยมเป็น มิจฉาทิฎฐิประเพณีหนึ่ง

คำสำคัญ: กรรม; ธรรมบท; อรรถกถา; นิตินิยม

Abstract

The objectives of this research were to: 1) study Kamma in the commentary on the Dhammapada, 2) study the determinism in philosophy, and 3) analyze the Kamma in the commentary on the Dhammapada according to the determinism in philosophy is documentary research. By collecting information from the Tripitaka scriptures Commentary on Dhammapada and research papers related to Kamma in the commentary on the Dhammapada then the data was collected and analyzed and synthesize data in order to obtain the knowledge according to the objectives.

The results of the research were as follows:

1. Kamma in the Commentary on the Dhammapada It is an action that consists of intent and is classified into 5 categories: 1) classified according to the time it gives results It is karma that gives results in the present. Kamma gives results in the next world. Kamma gives results in the next world and Kamma stops giving results. 2) Classified according to giving results according to duty. It is the Kamma that leads to birth. 3) Classified according to the strength of giving results, including heavy Kamma, Kamma that has been done a lot. To explain the verses that the Lord Buddha spoke about karma that appear clearly in the Dhammapada. 4) Classify according to the nature of symptoms and expressions. 5) Classify according to the quality of Kamma.

2. Principles of determinism in philosophy is a philosophical concept that believes all events that occur are completely determined by the causes that preceded them. The current conditions are determined by the conditions that occurred before. But because this idea is just one idea. In fact, the event happened before that. There is no need for the same events to repeat themselves. But there can be consequences that are different

from the original.

3. Analysis of Kamma in the Commentary on the Dhammapada according to the philosophical definition, found that Kamma in the Atthakatha Dhammapada is action with intention and produce the intended results anyone who does meritorious deeds will receive happiness. There is happiness in the place to go. Anyone who does evil deeds will suffer. There is a place of suffering. Doing good will bring good results. If you do bad things, you will receive bad results. The theory of determinism believes that every human action is predetermined by destiny. Determinism is a type of *mischāditti*.

Keywords: Kamma; Dhammapada; Atthakatha; Determinism

1. บทนำ

อรรถกถาเป็นการอธิบายเนื้อหาของพระไตรปิฎกซึ่งส่วนใหญ่ได้จากพระวินัยปิฎกและพระสุตตันตปิฎกในทีฆนิกาย มัชฌิมนิกาย สังยุตตนิกาย อังคุตตรนิกาย อุทาน วิมานวัตถุ เปตวัตถุสุตตันนิบาต และชาดก บุคคลที่เล่าประกอบเรื่องส่วนใหญ่ เป็นเรื่องพระสาวก พระสาวิกา รวมถึงอุบาสก อุบาสิกาซึ่งเป็นพุทธบริษัทในครั้งสมัยพุทธกาล เนื้อหาของหลักธรรมที่มุ่งแสดงก็ครอบคลุมสาระคำสอนของพระพุทธศาสนาทั้งหมดภายใต้กรอบโอวาทปาติโมกข์ที่สอนให้ 1) ละชั่ว 2) ทำความดี และ 3) ทำจิตให้สะอาดผ่องใส เฉพาะอย่างยิ่งประเด็นเรื่องกรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นอยู่แทบทุกเรื่องกรรม คือการกระทำที่เกิดขึ้นจากเจตนาที่มาจากใจที่ประกอบด้วยกุศลกรรม หรืออกุศลกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังเช่นในพระคาถาแรกและพระคาถาที่ 2 ในยมกวรรคที่ 1 ที่ทรงแสดงว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจร้ายแล้ว พุทเธอยู่ก็ดี ทำอยู่ก็ดี ทุกข์ย่อมไปตามเขา เพราะเหตุนั้น ดุจล้อหมุนไปตามรอยเท้าโค ผู้นำแอกไปอยู่ ฉะนั้น” (ขุ.ธ.อ. 1/20-21, ขุ.ชา. 27/386/537, 2539) กรรมที่ผู้ทำกรรมก่อขึ้น ถ้าเป็นกุศลกรรม ก็จะส่งผลดีให้ แต่ถ้าเป็นอกุศลกรรม ก็จะได้รับผลชั่วอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน

ความโดยสรุป ในอรรถกถาธรรมบท ได้แสดงเรื่องกรรมไว้หลายมิติ นับตั้งแต่ ประเภทของกฎแห่งกรรมจำแนกตามทางการแสดง มีทั้งการแสดงออกทางกาย การแสดงออกทางวาจา และการแสดงออกทางใจ ประเภทของกรรมจำแนกตามคุณภาพของกรรม มี 2 ประเภท คือ กุศลกรรม หรือกรรมดี และอกุศลกรรม หรือกรรมชั่ว ลักษณะของกรรมที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท สรุปได้ว่าเป็นกรรมที่บุคคลใดก็ตามได้ทำไปแล้วเกิดผลเสีย เป็นบาปกรรมต่อผู้ทำกรรมนั้นทั้งในโลกนี้และอาจส่งผลต่อไปในภายภาคหน้า เป็นกรรมที่ควรหลีกเลี่ยงการกระทำ เพราะกรรมนั้นเป็นอกุศลกรรม กรรมในพระพุทธศาสนานั้นเป็นการศึกษาให้เห็นถึงกรรมอย่างชัดเจน ซึ่งความหนักเบาของกรรมนั้นก็เกี่ยวข้องกันอย่างมากกับการให้ผลกรรมตามหน้าที่ ระยะเวลาที่ให้ผลกรรม และการให้ผลกรรมตามระดับความแรงของ

กรรม ไม่ว่าจะป็นกรรมหนักหรือ กรรมเบา ไม่ว่าจะส่งผลให้ชาตินี้หรือชาติหน้า กรรมแต่ละประเภทให้ผล ลบล้างเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เป็นที่น่าสังเกตว่า การอธิบายกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเด็นเรื่องการให้ผลของกรรมในอรรถถาธรรมบท มีลักษณะอย่างหนึ่งที่ชวนให้เกิดการตั้งคำถามอันจะนำไปสู่การตีความ หรือทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าจะเดินไปสู่ความเป็นนียัตินิยมหรือไม่ พิจารณาจากเรื่องราวต่างๆ ที่ยกขึ้นมาเป็นบุคลาธิษฐานนับตั้งแต่เรื่อง พระจักขุบาล เป็นต้น

พระจักขุบาลเรื่องนี้เป็นเรื่องทีกล่าวถึงผลกรรมชั่วที่ส่งผลมาจากชาติปางก่อนของ พระจักขุบาล กรรมที่ท่านทำให้นคนอื่นตาบอดนั้น (ขุ.ธ.อ. 40/11/35-38) เป็นเหตุให้ท่านต้องมารับกรรมดังกล่าว เรื่องดาบสชื่อเทวละ อยู่ในหิมวันตประเทศ 8 เดือน ใครจะเข้าไปอาศัยพระนครอยู่ 4 เดือน เพื่อต้องการจะเสพรสเค็มและรสเปรี้ยว จึงมาจากหิมวันตประเทศ พบพวกคนเฝ้าประตูพระนคร จึงถามว่า “พวกบรรพชิตผู้มาถึงพระนครนี้แล้ว ย่อมพักอยู่ที่ไหนกัน” เขาทั้งหลายบอกว่า “ที่โรงนายช่างหม้อ ขอรับ.” เธอไปสู่โรงนายช่างหม้อแล้ว ยืนที่ประตูกล่าวว่า “ถ้าท่านไม่มีความหนักใจ, ข้าพเจ้าขอพักอยู่ในโรงสักราตรีหนึ่ง.” ช่างหม้อกล่าวว่า “ กลางคืน กิจของข้าพเจ้าที่โรงไม่มี, โรงใหญ่, นิมนต์ท่านอยู่ตามสบายเถิด ขอรับ” ดังนี้แล้ว มอบโรงถวาย หรือแม้แต่กรณีของพระเวททัตที่ทำการกรรมชั่วจนเป็นที่ปรากฏแก่คณะสงฆ์และบ้านเมือง กระทำผิดต่อพระพุทธเจ้าหลายต่อหลายครั้ง แต่สุดท้าย ก็ได้รับการพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าว่า จะได้เป็นพระปัจเจกพุทธเจ้าในอนาคต เป็นต้น ซึ่งการอธิบายเช่นนี้ก็ตีความได้ว่า เป็นนียัตินิยม ซึ่งมีหลักการสำคัญว่า ทุกอย่างในปัจจุบัน ถูกกำหนดไว้แล้ว มนุษย์ไม่มีอิสระในตนเอง

มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับข้อจำกัด หรือข้อกำหนดที่ถูกลิขิตไว้ การกระทำ และการแสดงออกทางกาย วาจา ใจ เป็นการแสดงออกโดยเสรี เช่น ขณะเราเป็นมนุษย์มีอยู่ที่นี่เรามีบริบทในเรื่องใดก็ประพฤติปฏิบัติไปตามนั้น การกระทำขึ้นอยู่กับอารมณ์ได้ ขึ้นอยู่กับความปรารถนาได้ถูกผิดไม่ใช่สาระ เพราะปลายทางถูกกำหนดไว้ให้แล้วนียัตินิยมถือว่าสรรพสิ่งในจักรวาลถูกกำหนดเอาไว้แล้ว รวมทั้งทางเลือกในการปฏิบัติก็เป็นผลของความต่อเนื่องของเหตุ เจตจำนงของมนุษย์ไม่ได้ดำเนินไปอย่างเสรี หรืออย่างอิสระ แต่ถูกกำหนดเอาไว้แล้วโดยทางวัตถุและทางจิตใจ เรียกว่า “นียัตินิยม” (เจษฎา ทองรุ่งโรจน์, 2547)

นียัตินิยม คือ การอธิบายแบบมีเหตุ ที่ทำให้เกิดผล ซึ่งทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆ โดยการอธิบายจะมีคำตอบ หรือคำอธิบายกำหนดล่วงหน้าตายตัวอยู่แล้วในมิติเดียว โดยไม่คำนึงถึงความซับซ้อนหลากหลายที่มีอยู่ในปรากฏการณ์ต่างๆร่วมด้วย (เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, 2550, หน้า 95)

อนึ่ง นียัตินิยมแบ่งได้เป็น 2 ความหมาย คือนียัตินิยมทางอภิปรัชญา ถือว่า มนุษย์ไม่มีเจตจำนงเสรีในการเลือกได้อย่างอิสระการตัดสินใจเลือกกระทำสิ่งต่างๆของมนุษย์แต่ละครั้งเกิดขึ้นเพราะมีแรงผลักดันหรือสาเหตุจูงใจจากสภาพของสิ่งแวดล้อม เป็นต้น กำหนดให้มนุษย์ต้องกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป โดยไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ทุกการกระทำที่มนุษย์ตัดสินใจเลือก จึงล้วนแต่ถูกกำหนดไว้แล้วอย่างแน่นอนตายตัว ทั้งนี้โดยสาเหตุ ที่มนุษย์เลือกเองไม่ได้ และนียัตินิยมทาง จริยศาสตร์ ซึ่งหมายถึงทรรศนะที่ถือว่า

เจตจำนงของมนุษย์เป็นมาตรการสูงสุดในการตัดสินใจกระทำทางศีลธรรมว่า ดีหรือชั่ว ถูกหรือผิด เป็นบุญหรือบาป นอกจากนั้น เจตจำนงดังกล่าวยังเป็นสิ่งสำคัญในการทำให้มนุษย์บรรลุถึงคุณค่าทางศีลธรรม กล่าวคือ ความซื่อสัตย์ ความยุติธรรม และความเมตตากรุณา เป็นต้น หากปราศจากเจตจำนงแล้ว คุณค่าทางศีลธรรมก็ไร้ความหมาย เจตจำนงจึงมีความสำคัญมากกว่าแหล่งกำเนิดคุณค่าทางศีลธรรม ซึ่งได้แก่มโนธรรม จารีตประเพณี และความรู้สึก เป็นต้น สภาพของมนุษย์ตามแนวคิดนียตินิยมจึงเป็นเช่นเดียวกับวัตถุทั้งหลายในธรรมชาติ กล่าวคือ จะต้องมีส่วนไขหรือตัวกำหนดให้เกิดขึ้น และการเกิดขึ้นจะต้องเป็นไปตามแบบแผนที่ถูกกำหนดไว้แล้ว จะเกิดเป็นอย่างอื่นนอกเหนือจากที่กำหนดไว้แล้วไม่ได้ ดังข้อสังเกตของเดวิด อาร์.ลอย กล่าวว่าเกี่ยวกับปัญหาความเข้าใจเรื่องกรรม ซึ่งมีแนวโน้มจะเป็นไปในลักษณะที่ว่า เป็นกฎสากลจักรวาลที่แน่นอน เทียบได้กับกฎของฟิสิกส์ของนิวตัน นักปรัชญาหลายท่าน เช่น กอทท์ฟรีด วิลเฮล์ม ไลบ์นิซ ก็เชื่อว่า สิ่งทั้งหลายในจักรวาลเป็นไปตามที่กำหนดไว้แล้ว สอดรับกับทฤษฎีความรู้ของไลบ์นิซ ซึ่งมีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องความจริงเป็นหลักในการให้เหตุผล โดยไลบ์นิซบอกว่าในประโยคที่เป็นจริงนั้น ภาคแสดง (predicate) จะมีอยู่ในภาคประธาน (subject) และด้วยเหตุนี้การรู้ภาคประธานก็เท่ากับการรู้ภาคแสดงนั่นเอง ไลบ์นิซ บอกว่า ประโยค “คนทุกคนเป็นสิ่งต้องตาย” นั้นเป็นจริงก็เพราะว่าภาคแสดง “สิ่งต้องตาย” (ลักษณะวัต ปาละรัตน์, 2552) นี้เป็นสิ่งที่มียู่หรือรวมอยู่แล้วในความคิดความเข้าใจของ “คน” ดังนั้นในประโยคที่เป็นจริงนั้น เราจะพบว่าทุกภาคแสดง ไม่ว่าจะ เป็นกรณีจำเป็น หรือไม่จำเป็น เป็นอดีต ปัจจุบัน หรืออนาคตนั้นต่างก็เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในภาคประธาน และในทำนองเดียวกันกับที่ภาคประธานของประโยคนั้นรวมเอาภาคแสดงเข้าไว้ด้วยแล้ว ธรรมชาติของสิ่งต่างๆ และสารทั้งหลายต่างก็มีอนาคตที่ถูกกำหนดไว้และรอการคลี่คลาย อยู่ในตัว ในลักษณะเดียวกันกับที่ภาคประธาน (subject) มีภาคแสดงนั้นอยู่ในตัวของมันอยู่แล้วนั่นเอง กรรม คือการกระทำที่เกิดขึ้นจากเจตนาที่มาจากใจที่ประกอบด้วยกุศลกรรม หรืออกุศลกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ดังเช่นในพระคาถาแรกและพระคาถาที่ 2 ในยมกวรรคที่ 1 ที่ทรงแสดงว่า “ธรรมทั้งหลายมีใจเป็นหัวหน้า มีใจเป็นใหญ่ สำเร็จด้วยใจ ถ้าบุคคลมีใจร้ายแล้วพูดอยู่ที่ดี ทำอยู่ที่ดี ทุกข์ย่อมไปตามเขา เพราะเหตุนี้ ดุจล้อหมุนไปตามรอยเท้าโค ผู้นำแอกไปอยู่ ฉะนั้น” กรรมที่ผู้ทำกรรมก่อขึ้น ถ้าเป็นกุศลกรรม ก็จะส่งผลดีให้ แต่ถ้าเป็นอกุศลกรรม ก็จะได้รับผลชั่วอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน

สรุปได้ว่าเป็นกรรมที่บุคคลใดก็ตามได้ทำไปแล้วเกิดผลเสีย เป็นบาปกรรมต่อผู้ทำกรรมนั้นทั้งในโลกนี้และอาจส่งผลต่อไปในภายภาคหน้า เป็นกรรมที่ควรหลีกเลี่ยงการกระทำ เพราะกรรมนั้นเป็นอกุศลกรรม กรรมในพระพุทธศาสนานั้นเป็นการศึกษาให้เห็นถึงกรรมอย่างชัดเจน ซึ่งความหนักเบาของกรรมนั้นก็เกี่ยวข้องกันอย่างมากกับการให้ผลกรรมตามหน้าที่ ระยะเวลาที่ให้ผลกรรม และการให้ผลกรรมตามระดับความแรงของกรรม ไม่ว่าจะ เป็นกรรมหนักหรือ กรรมเบา ไม่ว่าจะส่งผลให้ชาตินี้หรือชาติหน้า กรรมแต่ละประเภทให้ผล ลบล้างเป็นอย่างอื่นไม่ได้ เป็นที่น่าสังเกตว่า การอธิบายกรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ประเด็นเรื่องการให้ผลของกรรมในอรรถกถาธรรมบท มีลักษณะอย่างหนึ่งที่ชวนให้เกิดการตั้งคำถามอันจะนำไปสู่การตีความหรือทำให้เกิดความเข้าใจคลาดเคลื่อนว่าจะเดินไปสู่ความเป็นนียัตินิยมหรือไม่ พิจารณาจากเรื่องราวต่างๆ ที่ยกขึ้นมาเป็นบุคลาธิษฐานนับตั้งแต่เรื่องพระจักขุบาล เป็นต้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากรรมในอรรถกถาธรรมบท
2. เพื่อศึกษากรรมตามนียัตินิยมในทางปรัชญา
3. เพื่อวิเคราะห์กรรมในอรรถกถาธรรมบทตามนียัตินิยมในทางปรัชญา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนในการวิจัย โดยรายละเอียดที่สำคัญต่างๆ มีดังต่อไปนี้

1. ขั้นรวบรวมข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเอกสารชั้นปฐมภูมิได้แก่ พระไตรปิฎก (ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 อรรถกถา (ภาษาไทย) ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช 2539 รวบรวมเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนียัตินิยม
2. ขั้นวิเคราะห์ข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ศึกษามาวิเคราะห์แยกข้อมูลตามวัตถุประสงค์ เสนอข้อเท็จจริง โดยยึดเอาวัตถุประสงค์เป็นแนวทางของการวิจัย เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ และเป็นประโยชน์ต่อสังคมในยุคปัจจุบัน
3. ขั้นนำเสนอข้อมูล การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์กรรมในอรรถกถาธรรมบทตามนียัตินิยม ได้แก่ การวิเคราะห์กรรมตามคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท โดยการนำหลักแนวคิดเรื่องกรรมในอรรถกถาธรรมบท ผู้วิจัยต้องวิเคราะห์ตามความแนวคิดเรื่องกรรมในอรรถกถาธรรมบทตามนียัตินิยม โดยผู้วิจัยได้นำข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์มานำเสนอใหม่ เพื่อให้เห็นถึงความสำคัญในบริบทสังคมสมัยใหม่ เพื่อให้มีความถูกต้องตามหลักอรรถกถาธรรมบท
4. ขั้นสรุปผลการวิจัย การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์ตามแนวพุทธ และศึกษาแนวคิดทฤษฎี เกี่ยวกับเรื่องการวิเคราะห์กรรมในอรรถกถาธรรมบทตามนียัตินิยม ตามหลักทฤษฎีของคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท คือ การวิเคราะห์ตามนัยของคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท โดยอาศัยการวิเคราะห์กรรมตามหลักอรรถกถาธรรมบทตามนียัตินิยม โดยนำมาสรุปผลการวิจัยมีข้อเสนอแนะในการวิจัย คือข้อเสนอแนะทั่วไป ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย และข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยการวิเคราะห์กรรมในอรรถกถาธรรมบทตามนิตินิยม ผู้วิจัยสรุปไว้ 3 ประเด็นตามวัตถุประสงค์ดังนี้

1. กรรมในอรรถกถาธรรมบท พบว่า ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท จะเห็นได้ว่าลักษณะกรรมจะไม่ปรากฏเด่นชัด แต่จะเป็นไปในลักษณะของการอธิบายเรื่องราวที่เกิดขึ้น นอกจากนี้ พบว่าในหลักคำสอนที่ปรากฏในพระคาถาแต่ละคาถาที่เกี่ยวกับเรื่องกรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงเอาไว้จะกล่าวถึงการกระทำของผู้ทำกรรมบางอย่างจะให้ผลอย่างไร ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยดังนี้ (1) กรรม การกระทำที่เกิดขึ้นจากเจตนาที่มาจากใจที่ประกอบด้วยกุศลกรรม หรืออกุศลกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ฉะนั้นส่วนการกระทำที่ทำไปโดยไม่เจตนา หรือไม่ได้ตั้งใจกระทำกรรมนั้นก็เป็นกรรมเช่นกัน เรียกว่า กตัตตากรรม แต่กรรมชนิดนี้ไม่มีผลทางด้านจิตใจ จึงไม่ต้องไปเสวยกรรม (2) กรรม การกระทำที่ประกอบด้วยกิเลส ทั้งในส่วนที่เป็นกุศล คือ โสภะ อโหสะ โสภะ และอกุศล คือ โลภะ โทสะ โมหะ กรรมที่กระทำด้วยความโกรธ ในยมกวรรคว่า ในกาลไหนๆ เสรทั้งหลายในโลกนี้ ย่อมไม่ระงับด้วยเวรเลย ก็แต่ย่อมระงับได้ด้วยความไม่มีเวรธรรมนี้เป็นของเก่า ในส่วนที่เป็นกุศลกรรมก็เกิดจากกิเลสเช่นกัน เช่น ในเรื่องของการทำงานบุญทำทานดังที่ปรากฏในอรรถกถาธรรมบทในบางเรื่องจะทำได้ด้วยความอยาก หรือค้นหา เช่นเรื่องลาชเทเวธิตาที่เห็นผลของการทำบุญแล้วอยากให้ผลบุญนั้นคงอยู่ตลอดไป ซึ่งเรื่องเหล่านี้ล้วนแต่ทำไปตามอำนาจของกิเลสวิญญูะ มีอวิชา ตัณหา และอุปาทาน (3) กรรม การกระทำที่ให้ผลอย่างแน่นอน กรรมที่ผู้ทำกรรมก่อขึ้น ถ้าเป็นกุศลกรรม ก็จะส่งผลดีให้ แต่ถ้าทำอกุศลกรรม ก็จะได้รับผลชั่วอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เช่นกัน ดังพุทธพจน์ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบทหลายเรื่องด้วยกัน ในยมกวรรค การให้ผลของกรรมไว้ว่า “ผู้ทำบุญไว้แล้ว ย่อมบันเทิงในโลกนี้ ละไปแล้ว ก็ย่อมบันเทิงในโลกทั้งสอง เขาเห็นความหมัดจดแห่งธรรมของตน ย่อมบันเทิง เขาย่อมรื่นเริง” และ “ผู้ปกติทำบาป ย่อมเดือดร้อนในโลกนี้ ละไปแล้วย่อมเดือดร้อน เขาย่อมเดือดร้อนในโลกทั้งสองเขาย่อมเดือดร้อนว่า กรรมชั่วเราทำแล้ว ไปสู่ทุกข์ย่อมเดือดร้อนยิ่งขึ้น” นอกจากนี้แล้ว แม้ว่าตัวผู้ทำกรรมจะไปอยู่ในที่ใดก็ตาม ก็ต้องได้รับผลกรรมอย่างแน่นอน

2. กรรมตามนิตินิยมในทางปรัชญา พบว่า สิ่งทั้งหลายในจักรวาลเป็นไปตามกฎที่ตายตัว เชื่อว่า เจตจำนงของมนุษย์ไม่เป็นไปโดยอิสระ แต่ถูกกำหนดภาวะทางจิตใจและทางวัตถุ ตรงกันข้ามกับอนินิตินิยม คือ เชื่อว่ามีบางสิ่งในจักรวาลไม่เป็นไปตามกฎที่ตายตัวเชื่อว่ามนุษย์มีเจตจำนงเสรี กรรมตามนิตินิยม มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับข้อจำกัดหรือข้อกำหนดที่ถูกลิขิตไว้ให้แล้ว การกระทำและการแสดงออกทางกายวาจาใจเป็นการแสดงออกโดยเสรี ตัวอย่างเช่น ขณะเราเป็นมนุษย์มีอยู่ที่นี่เรามีบริบทในเรื่องใดก็ประพฤติปฏิบัติไป ฉะนั้นการกระทำขึ้นอยู่กับอารมณ์ได้, ขึ้นอยู่กับความปรารถนาได้, ถูกผิดไม่ใช่สาระ เพราะปลายทางถูกกำหนดไว้ให้แล้ว เช่น พระเวทที่ตัด ท้ายสุดก็บรรลुरुธรรมเป็นพระปัจเจกบุคคล ได้

เช่นกัน คือ ทำอย่างไรได้ผลเช่นนั้น ดังพุทธภาษิตว่า “กมฺมฺนา วตตตี โลโก สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม” ผลของการกระทำนั้นๆ จึงส่งผลให้สิ่งทีกระทำมีผลไปด้วย ตามเจตนาทั้งดีและไม่ดี นิยตินิยมทางปรัชญา เห็นว่าการกระทำจะดีหรือไม่ดีก็ตาม ผลสุดท้ายก็มีผลลัพท์อยู่ปลายทางแล้ว ซึ่งปลายทางทางนั้นเป็นตัว กำหนดขึ้นโดยมีผู้กำหนด การกระทำจึงไม่เป็นสาระเท่ากับผลลัพท์ที่ถูกกำหนดไว้ ด้วยเหตุนี้จะทำให้ดีก็ได้ ไม่ดีก็ได้ ผลลัพท์เท่ากัน ฉะนั้นการกระทำจึงขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจของผู้กระทำเอง กล่าวคือเลือกกระทำ ในสิ่งที่ต้องการปรารถนาได้

3. วิเคราะห์กรรมในอรรถกถาธรรมบทตามนิยตินิยมในทางปรัชญา พบว่า “กรรม” เป็นคำกลางๆ และมีผู้ให้ความหมายไปในทางเดียวกัน คือ การกระทำสัตว์โลกทั้งหลายสามารถทำกรรมดีและกรรมชั่ว ได้ 3 ทาง คือ ทางกาย ทางวาจา และทางใจ โดยมีเจตนาเป็นตัวนำให้เกิดการกระทำ แต่ที่เป็นปัญหาถกเถียง กันอยู่ว่าการกระทำโดยไม่เจตนาเป็นกรรมหรือไม่อย่างไร ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็มีหลักฐานความคิดของแต่ละคน แต่ในคัมภีร์อรรถกถาได้จัดไว้เป็นกรรมอย่างหนึ่งทีเรียกว่า “กตตตกรรม” หมายถึงกรรมสักแต่ว่าทำหลัก กรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกสามารถจำแนกได้ตามนี้ คือ จำแนกตามทางที่แสดงออกได้ 3 ทาง คือ ทางกาย (กายกรรม) ทางวาจา (วจีกรรม) และทางใจ (มโนกรรม) จำแนกตามคุณภาพของกรรมได้ 2 อย่าง คือ กรรมดี (กุศลกรรม) และกรรมชั่ว (อกุศลกรรม) จำแนกตามเวลาที่เกิดจะได้ 2 อย่าง คือ กรรม เก่า และกรรมใหม่ จำแนกตามลักษณะของกรรมจะได้ 4 ประเภท คือ (1) กรรมดำ มีวิบากดำ (2) กรรม ขาว มีวิบากขาว (3) กรรมทั้งดำและขาว มีวิบากทั้งดำและขาว และ (4) กรรมทั้งไม่ดำและไม่ขาว มีวิบาก ทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นกรรมที่จะส่งผลไปนิพพาน และจำแนกตามลักษณะความประพฤติผู้ที่ทำกรรม แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ กุศลกรรมบถ 10 ประการ และอกุศลกรรมบถ 10 ประการหลักกรรมที่ปรากฏ ในคัมภีร์อรรถกถา มีหลักกรรม 12 คือ (1) ทิฏฐธรรมเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน หรือกรรมที่ ให้ผลในภพนี้ (2) อุปัชชวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลต่อเมื่อเกิดภพหน้า หรือกรรมที่ให้ผลในชาติต่อไป (3) อปรปรเวทนิยกรรม กรรมที่ให้ผลในภพต่อไป (4) โอลิสิกรรม กรรมเลิกให้ผลแล้ว (5) ชนกกรรม กรรม แต่งให้เกิด (6) อุปถัมภกกรรม กรรมให้ผลตามเวลา (7) ปุปีพกรรม กรรมบีบคั้นหรือขัดขวางกรรม เดิม คอยเบียนชนกกรรม เช่นเดิมแต่มาดี เบียนให้ชั่ว เดิมแต่มาชั่ว เบียนให้ดี (8) อุปฆาตกรรม กรรม ตัดรอน เป็นกรรมพลิกหน้ามือเป็นหลังมือ เช่นเดิมชนกกรรมแต่งไว้ดีเลิศ กลับทีเดียวลงเป็นขอทานหรือ ตายไปเลย หรือเดิมชนกกรรมแต่งไว้เลวมาก กลับทีเดียวเป็นพระราชหรือมหาเศรษฐีไปเลย กรรมให้ผล ตามความหนักเบา (9) ครุกรรม กรรมหนัก กรรมฝ่ายดี เช่น ทำสมาธิจนได้ฌาน กรรมฝ่ายชั่ว เช่นทำอนันต รियกรรม มีฆ่าบิดามารดาเป็นต้น เป็นกรรมที่จะให้ผลโดยไม่มีกรรมอื่นมาขวางหรือกั้นได้ (10) พหุลกรรม กรรมที่ทำงานชิน (11) อาสันนกรรม กรรมที่ทำเมื่อใกล้ตาย หรือที่เอาจิตใจจดจ่อในเวลาใกล้ตาย อาสัน นกรรม ย่อมส่งผลให้ไปสู่ที่ดีหรือชั่วได้ เปรียบเหมือนโคนแค้นที่อยู่ปากคอก แม้แรงจะน้อย แต่เมื่อเปิดคอก ก็ออกได้ก่อน (12) กตตตกรรม กรรมสักแต่ว่าทำ คือ เจตนาไม่สมบุรณ์ อาจจะทำด้วยความประมาท

หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ แต่ก็อาจส่งผลดีร้ายให้ได้เหมือนกัน ในเมื่อไม่มีกรรมอื่นจะให้ผลแล้ว ในนิตินิยมทางปรัชญา พบว่า ไม่กล่าวถึงเรื่องผลแห่งการกระทำ เพียงให้แนวว่าบุคคลกระทำอะไรที่อยากทำได้ ปลายทางมีผู้กำหนดเอาไว้แล้ว ส่วนอรรถกถาธรรมบทให้แนวว่าผู้กำหนดคือผู้กระทำเอง ไม่มีผู้กำหนดปลายทางไว้ให้ มีเพียงผู้กระทำนั้นแหละเป็นผู้กำหนดเอง ซึ่งนอกจากจะให้ผู้กระทำเลือกกระทำได้แล้ว ยังชี้ผลของการกระทำให้ทราบด้วย เช่น ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วและชี้ทางพ้นทุกข์เร็วสุด ได้จากผลของการกระทำตัวอย่างเช่น ผลของการรักษาศีล ฝึกสมาธิ และเจริญปัญญา

5. อภิปรายผลการวิจัย

การศึกษาการวิเคราะห์กรรมในอรรถกถาธรรมบทตามนิตินิยม ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็น จึงนำประเด็นเหล่านั้นมาเพื่ออภิปรายผลดังนี้

ประเด็นที่ 1 วิเคราะห์กรรมในอรรถกถาธรรมบท เจตนาที่แสดงออกทาง กาย ทางวาจา และทางใจ มีทั้งกรรมดีและกรรมชั่ว ส่งผลต่อผู้กระทำกรรมสาเหตุแห่งการเกิดกรรมเกิดจากผัสสะ โดยเริ่มต้นที่ใจเกิดการนึกคิดเรียกว่าโนกรรม ส่งผลให้ผู้กระทำกรรมต่อทางกาย และทางวาจา ผลของการกระทำ ไม่ว่าจะกรรมดีหรือกรรมชั่วจะถูกสะสมไว้ในภวังคจิต รอโอกาสให้ผลแก่เจ้าของกรรม การจะตัดสินว่ากรรมใดเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่วนั้น ทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักเกณฑ์ไว้ โดยให้ดูที่สาเหตุแห่งการทำความกรรมและผลของกรรม ว่ามีผลกระทบต่อตนเองหรือผู้อื่น หรือ ทั้งตนเองและผู้อื่น หรือไม่กรรมในพระไตรปิฎกแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ 1) ตามคุณภาพของกรรมมี 2) อย่าง คือ กรรมชั่ว (อกุศลกรรม) และกรรมดี (กุศลกรรม) ตามทางแห่งการทำความกรรมมี 3 อย่าง คือ ทางกายเรียกว่า กายกรรมทางวาจา เรียกว่า วาจากรรม ทางใจ เรียกว่า มนกรรม ตามกรรมที่มีความสัมพันธ์กับวิบาก มี 4 อย่าง คือ กรรมดำมีวิบากดำ กรรมขาวมีวิบากขาว กรรมทั้งดำและขาวมีวิบากทั้งดำและขาว กรรมไม่ดำและไม่ขาวมีวิบากทั้งไม่ดำและไม่ขาว เป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม กรรมประเภทนี้ เป็นกรรมที่มีเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา มีเจตนาเพื่อจะละกรรมดำ กรรมขาว และกรรมทั้งดำและขาวสอดคล้องกับ (บุญเสมอ แดงสังวาลย์, 2553, หน้า 74) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “กรรมกำหนด” พบว่าคุณค่าแห่งชีวิตที่แท้จริงคือ การได้เกิดมาเป็นคนที่ประกอบกรรมดี เพื่อประโยชน์ต่อสังคมและชีวิต การกระทำนั้นคือ “กรรม” นั่นเอง ทุกสิ่งที่เราทำไม่ว่าจะเป็นทางกาย วาจา และใจ ล้วนคือการกระทำที่จะส่งผลเช่นเดียวกันต่อผู้กระทำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การจะทำความกรรมดีได้จำเป็นต้องมีสติรู้ตัวในสิ่งที่ทำอยู่ตลอดเวลา ซึ่งเป็นเรื่องที่ยาก และไม่ใช่เป็นไปได้ แนวทางในการรักษาจิตใจของเราให้ทำแต่สิ่งที่ดี ไม่ตกเป็นเหยื่อของมารที่คอยแต่จะล่อลวงเราให้ตั้งถ้อยในทางชั่ว ในอรรถกถาธรรมบทเรียกว่า “กรรม 12” ซึ่งได้มีการจัดรวบรวมไว้เป็นหมวดหมู่ ผลของกรรมทำให้เห็นเป็นรูปธรรมชัดเจนยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ 2 วิเคราะห์นิตินิยมในทางปรัชญา การให้ผลของกรรมแบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ ผลชั้นใน หมายถึง จิตใจ ให้ผลทันที ที่ทำความกรรมเสร็จ เป็นความรู้สึกที่ดีหรือชั่วสะสมเป็นวิบากตกค้างในใจ

รวันแสดงตัวออกมาเป็นอุปนิสัย ผลขึ้นนอกให้ผลเป็นสาภ ยศสรรเสริญ เสื่อมสาภ เสื่อมยศ นินทา การให้ผลในขั้นนี้ต้ององค์ประกอบเรื่อง กาล คติ อุปริและปัจจัยสอดคล้องกับพระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร) (2545, หน้า 511) ได้กล่าวไว้ใน กรรมที่ปณี เล่ม 1 พบว่า กรรมประเภทที่ 1 กรรมที่ว่า โดยหน้าที่ ใน กิจจตุกกะ คือกรรมประเภทที่ว่าโดยหน้าที่นี้ มีอยู่ 4 หมวดด้วยกัน คือ 1) ชนกรรม 2) อุปถัมภกรรม 3) อุปปีฬกรรม 4) อุปฆาตกรรม ซึ่งมีอธิบายตามลำดับก่อนหลัง ดังต่อไปนี้

“ชนกรรมชนเทตีติ ชนกั กรรมใด ย่อมทำวิบากนามชนัน์ และกัมมชรูปให้เกิดขึ้น กรรมนั้น ชื่อว่า ชนกรรม” ชนกรรม นี้ ย่อมเป็นกรรมที่ทำให้วิบากและกัมมชรูปเกิดขึ้น ทั้งในปฏิสนธิกาลและ ประวัติกาล หมายความว่า ครั้นสัตว์ทั้งหลายตายลงแล้ว เมื่อจะไปเกิดในภูมิต่างๆ ซึ่งมีอยู่ในสังสารวัฏนี้ เช่น ไปเกิดเป็นสัตว์เดีรัจฉานในไตรจันานภูมิก็ดี ไปเกิดเป็นเทวดาในเทวภูมิก็ดี หรือมาเกิดเป็นมนุษย์ใน มนุษย์ภูมิก็ดี เหล่านี้ย่อมเป็นไปด้วยอำนาจแห่งชนกรรม ซึ่งทำหน้าที่ให้วิบากและกัมมชรูปเกิดขึ้นใน ปฏิสนธิกาลทั้งสิ้น และเมื่อสัตว์ทั้งหลายเกิดขึ้นมาแล้ว ก็ต้องมีอวัยวะน้อยใหญ่เกิดขึ้นตามสมควรแก่สัตว์ นั้นๆ พร้อมทั้งมีการเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การรับรู้ส การสัมผัส และการรักษาภพ (ภวังค์) เกิดขึ้นตาม สมควร เหล่านี้ย่อมเป็นไปด้วยอำนาจแห่งชนกรรม ซึ่งทำหน้าที่ให้วิบากและกัมมชรูปเกิดขึ้นใน ประวัติกาล มาเป็นปัจจัยเกี่ยวข้อง การให้ผลของกรรมทั้ง 3 ประเภทในคัมภีร์พระไตรปิฎกดังกล่าวข้าง ต้นถือว่าเป็นนิตินิยม เป็นเรื่องของการให้ผลขึ้นใน ส่วนการให้ผลของกรรม 12 เป็นการให้ผลขึ้นนอก เป็นสิ่งที่กำหนดเหตุการณ์เอาไว้ล่วงหน้าแล้วว่าทำอะไร ได้ผลอย่างนั้น

ประเด็นที่ 3 วิเคราะห์กรรมในอรรถกถาธรรมบทตามนิตินิยมในทางปรัชญาถ้าความเชื่อแบบ ตะวันออกก็คือการเชื่อว่าเรามี “กรรมปัจจุบัน” อยู่ แม้อัตถจะแก้ไขไม่ได้แต่เรายังมีปัจจุบันให้ทำอยู่ในทาง ปรัชญา แนวคิดที่เชื่อว่าทุกสิ่งถูกกำหนดมาแล้ว มนุษย์ไม่มีเสรีภาพที่แท้จริง เรียกว่า “นิตินิยม” (Determinism) หรือเรียกง่าย ๆ ว่าแนวคิดพหุลิขิต ส่วนแนวคิดในทางตรงกันข้ามคือเชื่อว่ามนุษย์มีความ สามารถที่จะเลือก คิด หรือทำอะไรได้อย่างเสรี เรียกว่า “อนินิตินิยม” (Indeterminism) คนจะอยู่ที่ไหนๆ ก็ไม่พ้นจากกรรมชั่ว ครั้งนั้น ภิกษุรูปหนึ่งที่ทูลพระศาสดาว่า “ความพ้นยอมไม่มีแก่สัตว์ที่ทำความเป็นบาป แล้ว ผู้ซึ่งเหาะไปในอากาศก็ดี เล่นไปสู่อสมุทรรก็ดี เข้าไปสู่ออกแห่งภูเขากก็ดี หรือ? พระเจ้าข้า” พระศาสดา ตรัสบอกว่า “อย่างนั้นแหละ ภิกษุทั้งหลาย แม้ในที่ทั้งหลาย มีอากาศเป็นต้น ประเทศแม้สักส่วนหนึ่งที่ บุคคลอยู่แล้ว พึงพ้นจากกรรมชั่วได้ ไม่มี”

เมื่อจะทรงสืบอนุสนธิแสดงธรรม ตรัสพระคาถานี้ว่า “น อนตลิกเข น สมุททมชณเณ น ปพพ ตานั วิวริ ปวีสิ น วิชชติ โส ชคตูปปะเทโส ยตฺรภูริโต มุญเจยย ปาปกมมา” (ขุ.ปาป 25/19/47) ความแห่ง พระคาถานั้นว่า “ก็หากว่า คนบางคนคิดว่า ‘เราจักพ้นจากกรรมชั่วด้วยอุบายนี้ พึงนั่งในอากาศก็ดี พึงเข้าไปสู่อสมุทรรอันลึกแปดหมื่นสี่พันโยชน์ก็ดี พึงนั่งในชอกแห่งภูเขากก็ดี เขาไม่พึงพ้นจากกรรมชั่ว ได้เลย ด้วยว่า ในส่วนแห่งแผ่นดินคือภาคแห่งปฐพีมีปฐติมทิศเป็นต้น โอกาสแม้ประมาณเท่าปลายขน

รายที่บุคคลอยู่แล้ว พึงอาจพ้นจากกรรมชั่วได้ หามิใช่”

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ผู้ที่เกี่ยวข้องกับองค์กรพระพุทธศาสนา ควรนำเอาเรื่องกฎแห่งกรรมเข้าไปในหลักสูตรการเรียนการสอนพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ เพื่อเกิดประโยชน์แก่เด็กและเยาวชนในการนำไปใช้ในดำเนินชีวิต

1.2 สถาบันการศึกษาทุกระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษา อุดมศึกษา ควรจะบรรจุวิชาพระพุทธศาสนาในหลักสูตรการเรียนการสอน เพื่อให้เด็กเข้าถึงหลักคำสอน มีจิตสำนึก และมีคุณธรรม จริยธรรม ทำความดี ละเว้นความชั่ว เกรงกลัวต่อบาปกรรม

1.3 รัฐบาลและองค์กรพระพุทธศาสนาควรจะมีนโยบายให้ผู้บริหารประเทศมีหลักธรรมประจำใจตระหนักถึงผลของกรรม บริหารประเทศอย่างจริงจัง จริ่งใจ และโปร่งใส

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

2.1 ควรศึกษาเปรียบเทียบวิเคราะห์กรรมในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูและศาสนาพุทธ

2.2 ควรศึกษาวิเคราะห์กฎแห่งกรรมของโทษผิตศีลข้อที่ 2 กรณีศึกษานายจ้างกับลูกจ้าง

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์กรรมในอรรถกถาธรรมบทตามนิตินิยม พบว่ากรรมในอรรถกถาธรรมบทคือกรรมที่ประกอบด้วยเจตนาและให้ผลเป็นวิบากกรรมเหมือนกับพระไตรปิฎกทุกมิติ อธิบายได้หลายมิติคือ ให้ผลตามลำดับ (ก่อน-หลัง) ตามหน้าที่ (กรรมดำ-กรรมขาว) ตามเวลา (ก่อน-หลัง) ตามความหนักเบา (ครุ-ลหุ) สอดคล้อง ชัดแย้ง เหมือน ต่าง กับหลักกรรมในนิตินิยม ดังนี้ เราอธิบายจากมุมมองของสังคม มุมมองด้านจิตวิทยา มุมมองด้านเศรษฐศาสตร์ จุดนี้จึงไม่ใช่เรื่องน่าประหลาดใจนัก คำอธิบายหลายแบบนี้ช่วยให้เราสามารถเข้าใจสิ่งที่เกิดขึ้นได้สมบูรณ์มากขึ้น และวิธีการอธิบายแต่ละวิธีก็อิงจากระบบความคิดที่แตกต่างกัน ระบบความคิดแบบจิตวิทยา แบบการเมือง แบบเศรษฐศาสตร์ และอื่นๆสำหรับพระพุทธศาสนา เรามีรูปแบบที่คล้ายคลึงกันเช่นกัน ดังนั้น เราจึงพบว่ามีคำอธิบายเกี่ยวกับการทำงานของกรรมมากมายจากระบบความเชื่อทางปรัชญาที่ต่างกัน นี่คือสาเหตุที่ว่าหากเราจะเข้าใจเรื่องกรรมได้อย่างแท้จริงนั้น

บางคนเข้าใจไปว่าพระพุทธศาสนาสอนว่า “ทำดีในชาตินี้ เมื่อตายไปคุณก็จะได้ขึ้นประสบกับผลดีในสวรรค์ หากทำชั่ว ตายไปคุณก็จะลงประสบกับผลดีในนรก องค์ความรู้เรื่องกรรมที่ได้มาพิจารณาเพื่อให้เกิดปัญญาขึ้นกับตนเองให้กระทำแต่กรรมดี ละเว้นกรรมชั่ว ทำจิตใจให้ผ่องใส และ

ถ่ายทอดความรู้เรื่องกรรมแก่ผู้อื่นสามารถเข้าใจในเรื่องกรรมและผลของกรรมได้อย่างถูกต้อง ตามหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า จะทำให้เกิดประโยชน์สุขยิ่งขึ้นไป เป็นต้น

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- เกษภา ทองรุ่งโรจน์. (2547). *พจนานุกรมปรัชญา อังกฤษ-ไทย*. กรุงเทพฯ: โบบแดง.
- บุญเสมอ แดงสังวาลย์. (2553). *กรรมกำหนด*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: แสงดาว.
- พระพรหมโมลี (วิลาศ ญาณวโร). (2545). *กรรมที่ปณี เล่ม 1*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ลักษณะวัต ปาละรัตน์. (2552). *ญาณวิทยา (ทฤษฎีความรู้)*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. (2550). *คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.